

ONDER CORRECTOREN

Fred Baggen

Onder correctoren

—

redigerende

Het ABC van elke zichzelf ~~respecterende~~ tekstcorrector
(maar ook leuk voor redacteuren, vertalers, schrijvers,
uitgevers, boekvormgevers en drukkers)

Aldus Boek Compagnie

2016

Inhoudt

	8	Woord vooraf
A	12	Aaneenschrijveritis
A	20	Afbreke-ritis
A	26	A.F.K.O.R.T.I.N.G.E.N.
B	30	Bijwoordsels en voorzetselismen
C	34	Colofonimpressie
C	35	Correctortortuur
C	42	Correctorslatijn
D	54	Dyslectie: de gruël van elke corector
E	56	Een echte e-text
E	58	Etymoliegen
F	60	Foneties
G	63	Groene spelling / Groot Ducktee
H	64	Heel Holland
H	68	Horror vacui
I	70	Instinkers
I	72	De puntjes op de 1
IJ	74	In de categorie 'je ei niet kwijt kunnen'
IJ	75	IJver en vlijt
J	76	joyceaanse joyride
K	86	,neuker
L	88	Levende Letter
L	91	Literatuurlijst
M	93	Manuldruk
N	94	<i>En...? RC</i>
N	98	Noten
O	100	Ondersam en ochterstevaren
O	106	O(n)logisch!
O	116	Oudnederlands
P	124	Pastiche: Couperus

- P | 128 Persklaarmaker From Hell
- P | 136 Persoonsvormingen
- P | 137 Proeve van bekwaamheid
- Q | 142 Q que le q!
- Q | 143 QWERTY-symfonie
- R | 144 Ook een Register is-ter
- R | 152 Research: feiten en fouten
- S | 155 Snncaen
- S | 156 Slim bezig
- S | 158 Statistisch zelfinterview
- S | 172 Stetten: de zichzelf ... redigerende tekstcorrector
- T | 175 Tussen-n-leed: pannekoek, zielepijn,
harteklop en spinneweb
- T | 188 Typ0
- U | 192 Undoëritis (of: de amateur die zich niets aantrekt
van het wijze schrijfadvis 'kill your darlings', zoals
de wens om er een hoofdstuktitel van vijf regels
door te drukken)
- V | 194 Vandalismen
- V | 195 Verantwoording en dank
- V | 196 Vertalersgeluk: interview met Pietha de Voogd
- V | 214 Voetnood
- W | 215 Want?
- W | 216 Weekend
- W | 217 Wil je me nu?
- W | 218 Woordketting
- W | 219 Woordpalindroom
- X | 220 Ixyzet
- Y | 222 (•Y•) en andere gyn
- Z | 223 Z-proof
- Z | 224 Zeug, ma?
- Z | 226 Ziehier het colofon
- Z | 228 Zonder correctoren

Woord vooraf

WIE ER HEEFT BEDACHT dat een Woord vooraf of een Voorwoord – in tegenstelling tot wat de term suggereert – nooit uit één woord bestaat, maar altijd uit meerdere, was wellicht niet erg taalgevoelig toen hij of zij* die term in het leven riep.

Daarmee wordt meteen ook de doelgroep van dit boek benoemd: niet alleen correctoren, redacteuren, vertalers, schrijvers, uitgevers, boekvormgevers en drukkers, maar iedereen die taalgevoelig is, vindt in het navolgende iets van zijn gading.

De titel verwijst uiteraard naar *Onder professoren* van W.F. Hermans, en daarmee houdt elke vergelijking op. In dit ABC, dat nadrukkelijk geen handboek ('zelfhulpboek') is, komt alfabetsgewijs een – select – aantal zaken aan bod die alle met de dagelijkse praktijk van correctoren, redacteuren, vertalers, schrijvers, uitgevers, boekvormgevers en drukkers (en iedereen die taalgevoelig is) te maken hebben. Ook (twee)klanken als au, ui, ij, ø, ä, æ en dergelijke worden niet vergeten. Dus of het nu gaat om de eu van Keulen, de ö van Köln of de o van Cologne — in *Onder correctoren* kom je het allemaal tegen.

Tekst corrigeren is meer dan kanttekeningen plaatsen, het is geen werk in de marge. Een corrector zorgt er mede voor dat lezers zo foutloos mogelijke boeken kunnen lezen, en dus niet verstoord hoeven opkijken als ergens een taal-, spel- of typefout staat. Als de corrector zijn werk goed heeft gedaan, kan de lezer ongestoord wegdromen.

In *Onder correctoren* geldt dat laatste nu juist *niet*: wegdromen is er niet bij, de lezer moet bij de les blijven, net zoals de

* Waar in dit boek sprake is van 'hij' en 'zijn', wordt uiteraard ook 'zij' en 'haar' bedoeld.

corrector op zoek gaan naar de vele opzettelijke fouten en verschrijvingen, de dubbele bodems. Verder geldt over fouten in boeken: het hoort erbij, maar als ze te voorkomen zijn...

Als taalfouten eruit worden gelicht (Taalvoutjes.nl) of geparodieerd (Wikipedia.org), wordt het een ander verhaal. In die zin is dit boek een ode aan de fout. Goed fout dus.

Soms is de scheidslijn tussen fout en goed nogal dun, of ontbreekt het onderscheid: wat is juist, ijsklontje of ijsblokje? Wat is het verschil tussen iets wat geoorloofd is en iets wat veroorloofd is? Wordt een huwelijk geconsumeerd of geconsumeerd? Wat is het verschil tussen een bossage en een bosschage? Tussen achtereenvolgend en achtereenvolgens? Waarom kunnen inwoners van Irak Iraki genoemd worden maar inwoners van Iran niet Irani? Waarom wordt kortgeleden volgens het Groene Boekje aaneengeschreven en lang geleden niet? Waarom bestaat wel het woord laadklep (inladen) maar niet het woord uitlaadklep? Waarom wordt losstaan aaneengeschreven en aaneen staan niet? Wat is het verschil tussen tot Olympische hoogten stijgen en tot olympische hoogten stijgen? Waarom is volgens Van Dale – inmiddels is de vijftiende editie gepubliceerd – de betekenis van redactie burelen (meervoud) redactie bureau (enkelvoud)? Is het ernstig als smartphone-eigenaren wordfeuten als werkwoord gebruiken, of moeten we die trend gewoon liken?

Onder meer dit soort vragen komt in het navolgende ter sprake, maar verwacht geen pasklare antwoorden. In de dagelijkse praktijk van mijn eenmanszaak zijn die ook niet altijd voorhanden, correctiekeuzes zijn soms een kwestie van gevoel. En ja, af en toe zit je er met je gecorrigeer naast, of lijkt dat zo omdat je keuze voor meer interpretaties vatbaar is.

En dat is zo'n beetje de insteek van dit boek: het balanceren

tussen consequent zijn en afwijken van regels omdat je taalgevoel je dat geeft. Geregeld hebben bijdragen een satirische toon, andere zijn serieus bedoeld.

Eén letter te veel of te weinig kan een wereld van verschil betekenen, zowel in het geval van het gesproken woord als het geschreven woord. Het eerstgenoemde, waar dit boek verder niet echt op zal inzoomen, komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in een reclamefilmpje van Sonnema uit 1999, waarin archetypische Leidse studenten zich op het Friese ijs willen wagen. Ze vragen aan een ‘vrieseman’ of ze het ijs op kunnen, waarna de Fries nog waarschuwt: ‘Volgens mij ken ’t net!’ De corpballen interpreteren het verkeerd en zakken uiteraard door het ijs.

Valt er ook in *Onder correctoren* wat te lachen? Jazeker! Met enig sarcasme, ironie, (flauwe) taalhumor – onder meer van het kaliber *moeder tegen haar rumoerige kinderen in het museum, bij het bewonderen van een stilleven: ‘Stil even!’* of woordspielereien als *waren het elkaars achternazaten die elkaar achternazaten?* – laat dit ABC zien dat de wereld van de geschreven taal rekbaar, plooibaar, bespeelbaar is, en onze pogingen om al die vrijheid in regeltjes te vangen, leiden niet zelden tot komische situaties. Ik hoop dat ik er met dit boek in geslaagd ben dat komische aspect tot uitdrukking te brengen; de lezer mag mijn poging gerust als een ‘oplaadbaar ballonnetje’ beschouwen.

Het is maar goed dat er om en met taal gelachen kan worden. De dagelijkse praktijk van veel tekstcorrectoren betekent overwegend werken in stilte en werkdagen met meer uren dan 9 to 5. Het beeld dat hierdoor wellicht wordt opgeroepen is er een van serieuze boekensnuffelaars, pietepouterige leraartjes, taalpuristen, letterneukers, zeurderige verbeteraars. Dit hardnekkige imago – als hierover door ‘het publiek’ al wordt nage-

dacht – is onterecht. Harde werkers: ja, grijze muizen: nee. Dat zijn ‘wij’ beslist niet.

Misschien wordt het eens tijd om de homo correctorus anonymus uit zijn isolement te halen, en de lezers van de boeken die correctoren vooraf zo meticuleus hebben zitten verbeteren inzicht te geven in wat er op die vermeende stoffige zolderkamers zoal gebeurt.

Die dorre theorie wordt in dit boek van A tot Z verlevendigd met taalkundige spitsvondigheden, woordgrapjes, meligheid et cetera. Afgestoft dat imago! Tekstcorrectie is sexy.

januari 2016, Almere

Aaneenschrijveritis

Sinds jaar en dag worden halfuur, halfjaar en kwarteeuw aaneengeschreven. Voor de spellingsherziening werd het vierde deel van een centennium een kwart eeuw genoemd. Het vierde deel van een uur kennen we als een kwartier. (Hoezo trouwens ‘ier’? Waarom niet *kwartuur*? Alle gekheid op een stokje: ons kwartier is afgeleid van het Franse *quartier*, dat zelf weer is afgeleid van middeleeuws Latijn *quarterium*, ‘een vierde’.)

Net zo vreemd als het lijkt dat aan elkaar schrijven niet aaneengeschreven wordt, zijn de inconsequentheden die iedere gebruiker van woordenboeken opvallen als het om aaneenschrijven gaat: een zin als *Over een halfuur is het elfuur* zou consequent zijn, maar nee, we schrijven alleen de halve uren aaneen: *Over een halfuur is het halfelf*.

Het heeft er veel van weg dat de taalgeleerden van het Groene Boekje er zelf ook niet altijd uitkwamen met dat aaneenschrijven. Zo laten ze ons koffiezetten, koffiedrinken en theedrinken, maar moeten we thee zetten. Dat toetsenisten pianospelen is duidelijk, maar dat snarenplukkers gitaar spelen, daarvan raak ik ontstemd.

Foutief aaneenschrijven kan leiden tot zinnetje als

Een man die er opuit trekt
Ze drong eropaan

of gekkigheidjes als

Wanneer gaan we met de autoweg?

Onder invloed van de steeds sneller veranderende taal – en bijgevolg de regels om die taalveranderingen vorm te geven –

kent iedereen het fenomeen van bijvoeglijke naamwoorden die opgaan in zelfstandige naamwoorden. Naar mijn idee is dat een jammerlijke ontwikkeling, omdat bijvoeglijke naamwoorden nu eenmaal bijvoeglijke naamwoorden zijn, met een eigen functie die wordt afgezwakt of misschien zelfs verloren gaat bij aaneenschrijven in combinatie met een zelfstandig naamwoord. Bovendien is het zo ongeveer hét schoolvoorbeeld van inconsequent gebruik van spelling. Om dicht bij mijn eigen praktijk te blijven:

Ben ik een freelance corrector of een freelancecorrector?

Blijkbaar leent de (taal)wereld van de kleuren zich bijzonder goed voor aaneenschrijvingen, en dus zijn inconsequenties daar meteen zichtbaar:

We eten rodekool, maar drinken rode wijn. Daar begint het al, dat werkt op mij als een rodelap op een stier.

Een arts hoeft bij de diagnose rodehond, rodeloop (dysenterie) of rodekoorts de pen niet van het papier te lichten – of op de spatiebalk te tikken – maar als zijn patiënt lijdt aan gele koorts en koude koorts moet dat juist wel.

Van Dale lijkt het zelf ook niet precies te weten: rodekoorts hoort aaneengeschreven, so far so good:

rodekoorts

ro·de·koorts

zelfstandig naamwoord • de • rodekoortsen

---

1 niet algemeen roodvonk

maar onder het lemma *koorts* > *gele koorts* (niet aaneengeschreven dus!) zien we rode koorts ook weer gescheiden door een spatie.

- *gele koorts*
een vooral in Midden-Amerika heersende besmettelijke ziekte die met braken en geelzucht gepaard gaat
- niet algemeen *rode koorts*
≈ **roodvonk**

Om nog even bij rodekoorts te blijven: de Taalunie kan zelden op tikfouten worden betrapt, maar toevallig hier nu juist wel.

nieuwemaan	nieuwe maan
rodekool	rode kool
rodekoorst	rode koorts
sterkedrank	sterke drank

Het al dan niet aaneenschrijven van samenstellingen van bijvoeglijk en zelfstandig naamwoord wordt onder meer bepaald door ‘combinaties die een zodanig vast geheel vormen dat ze in het verleden aaneen zijn gegroeid en tegenwoordig als één woord in woordenboeken en woordenlijsten staan’, aldus de Taalunie. Het is vermoedelijk een kwestie van tijd voordat een scheidsrechter een rodekaart uitdeelt, of op de conservenblikken in de supermarkt naast rodekool ook aanduidingen als groenekool en bruinebonen worden aaneengeschreven.

2015 zal de herinnering ingaan als het jaar waarin onder anderen Zwarte Piet de zwartepiet kreeg toegespeeld, en denkend aan Sinterklaas komt de aaneenschrijving van het weinig gebruikte oranjeappel (want ‘appeltjes van oranje’ is als uitdrukking heel wat vaster) in gedachten. In aanmerking geno-

men dat het Algemeen Nederlands Woordenboek het woord oranjeappel ‘verouderend’ noemt – en het dus nog niet zo heel oud is – is dan in het geval van oranjeappel de stelling dat oranje en appel ‘in het verleden aaneen zijn gegroeid’ correct?

Eerlijkheidshalve moet worden gezegd dat oranjeappel in Van Dale editie 1970 ook al aan elkaar geschreven wordt, dus zó ‘modernistisch’ is dat aaneenschrijven nu ook weer niet.

Als inwoner van Almere rijd ik regelmatig over de Hogering, de verbindingsweg naar de A6, maar bij het zien van een verkeersbord met die aaneengeschreven benaming erop krijg ik toch nog steeds de neiging om te roepen: ‘Het is Hoge Ring!’

Om dezelfde reden wekt het waarschuwingsbord ‘roodlicht controle’ bij mij wrevel en krijg ik de neiging extra gas te geven; zo had ik al menige bijna-roodervaring. Een voor correctoren typische donquichotterie, ik weet het.

En als we het over het goede humeur hebben, dan zou ik dat bij de onderstaande aaneenschrijfinconsequenties in rap tempo kwijtraken: goedgemust, goedgeluimd, goedgehumeurd, maar: goed geïnformeerd. (De aaneengeschreven versie mag alleen van het Groene Boekje. In Van Dale zoek je er tevergeefs naar.)

Ander voorbeeld (VD): zwaargebouwd, zwaargeschapen, zwaargewapend, zwaargewond, maar: zwaar gehavend. In GB tref je wél zwaargehavend aaneengeschreven aan. Okégoed.

Gebruikmaken is ook een fraaie aaneenschrijving. In een uitzonderingsgeval zou ik het in weerwil van de regels los schrijven (laat nooit iemand het in zijn hoofd halen om er *losschrijven* van te maken...), zoals hier:

ik heb geen gebruik gemaakt van [...]

ik heb niet gebruikgemaakt van [...]

Vanmorgen gezien op de vuilniswagen bij ons in de straat:

LEVER UW OUDPAPIER GESCHIEDEN IN

Oudpapier? Is het niet *oud papier*? dacht ik (of liever: zei ik in mezelf, want bij dit soort heikele kwesties ga ik hardop praten, ook al is er niemand bij). Even opzoeken. Van Dale was eenduidig: oud papier, dus twee losse woorden. Maar het Groene Boekje lag dwars.

Zoek

Meer over gebruik van jokertekens in uw zoekopdracht

1 resultaat voor spelling oudpapier details

het **oudpapier** (o)
 [oud-pa-pier]
 zelfstandig naamwoord

enkelvoud	oudpapier	[oud-pa-pier]
-----------	-----------	---------------

Niet te verwarren met
 oud papier

stond erbij vermeld. Maar naar het betekenisverschil tussen *oudpapier* (zelfstandig naamwoord) en *oud papier* (verbinding) moest ik raden. Voorbeeldzinnetje bedenken: ‘Ik gooide het oud papier bij het oudpapier.’ Nee. Twee keer zelfstandig naamwoord. ‘De professor bestudeerde een zeldzaam oudpapier.’ ‘De professor gooide het zeldzame oudpapier bij het oud papier.’ Hm. Papier is geduldig.

En waarom kent Van Dale wel *zakkenrollen*, maar niet *pottenbakken*? Zo zou ik over los of vast schrijven nog uren kunnen doorgaan.

Onlangs – tijdens het schrijven van dit boek – werd woordenlijst.org, de website van de Taalunie, gerestyled. Een van de nieuwigheden is de hiernaast afgebeelde ‘schuifknop’ die details laat zien over het betreffende woord, zoals de afbrekingen, vervoegingen enz. Ook stuitte ik daarbij op de volgende toelichting, die mij zeer beviel:

de **rodekool** (m/v)

[ro-de-kool]

zelfstandig naamwoord

Toelichting

Samenstellingen van een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord die niet een van de letterlijke woordgroep afwijkende betekenis hebben gekregen, zoals hoogwater, **rodekool**, sterkedrank en vollemaan, mogen ook los geschreven worden: hoog water, rode kool, sterke drank en volle maan.

Voortaan ‘mag’ het los schrijven van rode kool dus, en van woorden als sterke drank, volle maan, Hoge Ring, rood licht.

Kleine overwinning voor de corrector die aanstoot neemt aan bepaalde vormen van aaneenschrijveritis.

Aaneen of aan een

Kometen! riep de astronome tegen haar kinderen.

Sindskort gingen erover de koning valse geruchten.

Twintig euro vind ik veel teveel voor een boek dat volstaat met correctorsgrapjes.

Des te meer zal de opbrengst zijn.

De oorlogsheld zal na drie kwarteeuw naar Amsterdam komen, om daardoor de burgemeester een onderscheiding te ontvangen.

Hij droomde dat ze achter de gedekte tafel aan zaten.

Waar het bij beeldende kunst omdraait is dat mensen zelf wel inzien wat ze er inzien.

Het komt vastgoed, zei de makelaar tegen de starters op de woningmarkt.

De chauffeur van Post.nl overhandigde mij het pakket met de zetproef, een uur nadat van de andere uitgeverij.

De topsprinter was ervoor de anderen.

Het bordje met SIËSTA erop maakte duidelijk dat ertussen een en drie niet gewerkt zou worden.

Het was zeer welkom toendra een warmer klimaat aanbrak.

De piraat in het kraaiennest kreeg land inzicht.

Het geld was op, maar daar zou spoedig verandering
inkomen.

Nadat de brand geblust was, zag hij wat erover was van het
huis.

De straten waren spiegelglad toen de arreslee de winterse
stad uitgleed.

We zitten in de serre, ik zal de champagne daarin schenken.

De glazen waren gevuld, dus liep hij ernaar binnen.

Op de markt stond een kraam met een enorme bakbananen.

De man die om loonsverhoging vroeg, kreeg opslag ontslag.

Er is sprake van vervreemding van de maatschappij, waarin
hij dus nooit een plaatsvindt.

Utopische films verzinnen, waargebeurd dat nog?

Ik moest mijn schoenen inlopen, dus wat doe je dan?
Het bos inlopen.

Er is er een jarig, hoer A, hoer A!

Af was het werk van de keukenhulp nooit.

Etymoliegien

Helemaal van deze tijd is het opsporen van racistische, politiek of maatschappelijk incorrecte woorden. Na de jode(n)koeken, negerzoenen, moorkoppen, blanke vla, zigeunersaus en Zwarte Piet, dook er recentelijk een ‘nieuw’ woord op dat een ongewenste connotatie zou oproepen: *picknick*. Aan het door hele volksstammen geliefkoosde uitstapje met verse, ambachtelijke producten op een kleedje, dat wordt uitgespreid op een moezachte bosbodem of frisgroen weidegras, inclusief de onvermijdelijke mieren en wespen, kleeft sinds kort een bittere smaak: *picknick* zou zijn afgeleid van schokkende praktijken op Amerikaanse katoenvelden in de negentiende eeuw, toen willekeurige plantageslaven rond het middaguur werden gelynacht, terwijl door de blanke slavenmeester en zijn familie werd geluncht. ‘*Pick a nigger*’ zouden zij hebben geroepen, waarna een van de ongelukkigigen werd uitgekozen en opgehangen.

Het is een hardnekkige urban legend, die al minstens vijftien jaar op internetfora circuleert. In augustus 2015 beriep een Surinaams-Nederlandse activist zich op de vermeend racistische herkomst van het woord *picknick*, en kapittelde de nieuwe online supermarkt Picnic vanwege de beladen naam. Of de man in kwestie de werkelijke etymologie van het gewraakte woord echt niet kende, of dat hier sprake was van een fraai staaltje etymoliegien, is onduidelijk.

Wel weten we dat de werkelijke etymologie van het woord stamt van het Franse *pique-nique*, dat al in 1649 figureerde in de boektitel *Les charmans effects des Barricades, ou l'amicie durable de la Compagnie des Freres Bachiques de Pique-nique*, een satire geschreven ‘en verse Burlesque’, over gourmandise (gulzigheid, lekkerbekkerij) tijdens de Fronde, een opstand in Frankrijk tegen het beleid van kardinaal Mazarin.

Pique-nique is enerzijds waarschijnlijk een rijmende reduplicatie van *piquer* ‘prikken, oppikken’ en zo zou het woord ‘(maaltijd van) prikje doen, dingetjes pakken’ kunnen betekenen; anderzijds is er een mogelijk verband met *nique*, Oudfrans voor ‘niets, waardeloos ding’, hetgeen in combinatie met *piquer* leidde tot de samenstelling *pique-nique*, die in dat geval ‘(maaltijd van) onbelangrijke dingetjes prikken’ zou betekenen.

Veel minder bekend is dat ook de door schrijvers en redacteuren veelvuldig gebezigde uitdrukking ‘kill your darlings’ een tot nu obscuur gebleven dramatische achtergrond heeft. De uitdrukking is onder anderen aan William Faulkner toegeschreven, maar voor de oorsprong moeten we naar het negentiende-eeuwse India, waar de Britten vanaf 1850 op grote schaal theeplantages begonnen te exploiteren, onder meer in het district Darjeeling. Al gauw ontstond er een tekort aan handige theeplukkers en moesten arbeiders uit het naburige Nepal worden gerekruteerd. Toen deze immigranten na jaren van uitbuiting hogere lonen eisten van de Britse handelsgedanten, werd die eis botweg geweigerd. De Nepalezen legden zich daarbij neer, maar de lokale theeplukkers uit Darjeeling waren furieus en eisten een betere vergoeding voor het uitputtende werk. Op de Manbari Basti Tea Garden brak een arbeidersopstand uit die door ‘functionarissen’ van de Britse Oost-Indische Compagnie bloedig werd neergeslagen. Toen een Indiase *plantation master* zich tegenover een van de Britse diplomaten over het buitensporige geweld beklaagde, zou deze flegmatiek hebben geantwoord: ‘We don’t care about your Darjeelings. We just kill your Darjeelings.’

In later jaren is de uitspraak, die tot grote verontwaardiging leidde en die het einde van de Britse Oost-Indische Compagnie inluidde, een eigen leven gaan leiden en om evidente redenen ingekort tot ‘kill your darlings’, maar dat is andere thee.

Heel Holland

Als Limburger heb ik misschien een scherper oor voor de ‘Hollandse’ tongval. Al richt dit boek zich niet op spreektaal in de letterlijke zin maar veeleer op schrijftaal in de schriftelijke zin, toch wil ik even stilstaan bij een paar zegswijzen en uitdrukkingen die me op straat ter ore kwamen.

Tijdens een wandeling kwamen me twee hardloepsters tegemoet. Ze hadden nog genoeg adem over om een conversatie te voeren en toen ze me passeerden, ving ik op dat een van de dames tegen de ander zei: ‘Dat is óók zo’n dingetje.’ Ze bedoelde eigenlijk te zeggen: ‘Dat is óók zo’n kwestie’ of zaak, of probleem, of wat dan ook. Ik werd behoorlijk dingsig (vd: 1 van streek, uit zijn gewone doen; 2 verdriet over iets hebbend = droevig, aangedaan; 3 ontstemd, gemelijk) van hun dingetje, en ik vroeg me af of ze zo onzorgvuldig spraken omdat ze vanwege het hardlopen zo weinig mogelijk adem wilden verspillen, of dat hier sprake was van het ‘Heel Holland-dingetje’.

Zoals de naam al aangeeft, maakt Heel Holland zich schuldig aan het ‘Heel Holland-dingetje’. Dit is in essentie het spreektaalig gebruik van woorden of woordcombinaties die een tamelijk nietszeggend karakter hebben. Een ander voorbeeld van dit fenomeen is: ‘Dat gaat ’m niet worden.’ Persoonlijk vind ik het een gruwelijke zegswijze, maar zij wordt alom gebezigd en dus kun je er niet omheen. Bedoeld wordt uiteraard: ‘Bereid je er maar alvast op voor, want hoezeer ik / jij / wij / zij er ook op hoop / hoopt / hopen dat het gewenste wordt verwezenlijkt, dat zal niet gebeuren.’ Nu is zo’n volzin een hele mondvol, en ik snap dat een kortere variant een grote tijdswinst betekent, niet alleen in een dagelijks gesprek maar ook op tv, waar elke seconde in harde euro’s telt. (Ik zou hier kunnen uitweiden over het eveneens spreektaalige en nogal vulgaire *euri*, of

euris, maar ook pagina's kosten geld.) Geen volzin dus. Zelfs Van Dale heeft *Dat gaat 'm niet worden!* opgenomen, met als betekenis: 'dat zal geen succes hebben, dat zal mislukken'. Erkenning door Van Dale dus, goed, maar wat staat dat zinnetje stijf van de taalontwrichting...

Dat gaat zou om te beginnen *Dat zal* moeten zijn; 'gaan' als futurum werkt hooguit in uitdrukkingen als 'Nu gaan we wat meemaken'. In de andere gevallen: 'zullen' graag. De 'futurum-gaan' is vooral gangbaar in Belgisch-Nederlands én wordt gesproken door inwoners van Maghreblanden die Nederlands leren, en door bepaalde Nederlandse jongeren die bewust spreken alsof ze inwoners van Maghreblanden zijn die Nederlands leren. Verwijtbaar? Nee. Verzorgd Nederlands? Nee.

De ingeslikte *hem*, 'm dus, is 'n aloude neiging om lidwoorden, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden en 't bijwoord *eens* tot d'apostrof te veroordelen. 't Is 'n uiting van historisch taalerfgoed, dus 't geeft niet, zou je zeggen. Maar wie of wat is die 'm in 'Dat gaat 'm niet worden'? *Dat* is duidelijk, *Dat* verwijst naar datgene dat geen succes zal hebben, dat zal mislukken; 'm vind ik 'n lastige. Is 'm met opzet mannelijk, bijvoorbeeld? Had er ook kunnen staan: 'Dat gaat 'r niet worden'? Of 'Dat gaat 't niet worden'? Als 'm terugverwijst naar *Dat*, betekent dat dan dat alleen mannelijke wenselijkheden geen succes zullen hebben, zullen mislukken? En betekent dat dan dat alle vrouwelijke wenselijkheden wél succes zullen hebben, wél zullen lukken?

Hoe zit dat bijvoorbeeld met de zin: 'Die mannelijkheid (*Dat*) gaat 'm niet worden.' Mannelijkheid is een vrouwelijk woord, dus hoe zit het nu? Gaat een – in taalkundig opzicht – vrouwelijke wenselijkheid (mannelijkheid dus) niet lukken? Wie trekt er hier aan het kortste eind, een man of een vrouw? Nee, ik ben er nog niet helemaal uit.

Verwant aan de 'm uit 'Dat gaat 'm niet worden' is de 'm uit 'Dat was 'm', als afsluiter van een radio- of tv-uitzending. Jeroen Pauw besloot zijn talkshow er laatst weer 's mee (ook gehoord: zijn variant 'Dat was 'm voor nu', alsof er zo meteen nóg iets komt...?) en bij Pauw vind ik het oké. Maar ik krom mijn tenen als het 'gezaghebbende' NOS-journaal zo wordt besloten. 'Dat wassem' of – erger nog – 'Dat wazzem', het is geen gehoor.

En ook hier weer: wie of wat is die 'm? De uitzending? Aangezien dat een vrouwelijk woord is, zou er gezegd moeten worden: 'Dat was 'r'. Bedoelt men het programma? Onzijdig woord, dus dan dekt 'Dat was 'm' de lading. Matthijs van Nieuwkerk heeft een mooie variant voor de eindzin gevonden: 'Tot zover, tot morgen / maandag'. Sonja Barends eermalige 'Voor straks: lekker slapen en morgen gezond weer op' is bijna literatuur, daar kan weinig tegenop. 'Dat wassem' steekt er dan wel erg schraal tegen af, daar moet een programmaredactie zich maar eens tegenaan bemoeien, want 'Dat wassem' vind ik in elk geval helemaal niks — magget?

Nog een voorbeeld van taalslordigheid is het gebruik van *me* in plaats van *mijn* (of *m'n*): 'Me broer is jarig', 'me vrouw is van mijn'. Waarom mensen zo spreken en schrijven kammenieschele, maar het is slordig en bovendien gewoon fout. Van Dale kan de vermaledijde *me* dan wel hebben opgenomen, met de vermelding 'onverzorgde spreektaalvorm van het bezittelijk voornaamwoord mijn', wat mij betreft schrappen we dat lelijke *me*; ik wil het in me dagelijkse omgeving niet meer horen.

Dan wil ik ook meteen maar klemtoongeweld als parfum en onderling bespreekbaar maken. Het is parfum en onderling. Ook 'er mist iets' zeggen (= 'er ontbreekt iets') is ergerlijk.

En waarom zegt Heel Holland dat het zo'n gezellige *sweer* is? Huh? *Sweer*? Duh. Sfeer. Niet *sweer*, maar *sfeer*! Wie *sfeer* na publicatie van dit boek nog uitspreekt als *sweer*, moet verbale

strafregels krijgen. Tien keer foutloos in één adem de volgende onzin laten opzeggen, dan leren ze het wel af, ik sweer het je:

In het sfeerrijke sfeercafé waar sfeermuziek de sfeer bepaalde en waar de sfragistiekclub vergaderde, hing een schilderij in sfumato aan de muur: een bosbodem bedekt met sfagnum, waar een sfinxachtige sfeer van uitging, maar toen een van de leden, die aan sferocytose leed, wilde gaan zitten op een sferoïdaal gevormde stoel, stak des stoels veer in zijn reet, recht in zijn sfincter.

Ik wil niet de purist uithangen en van taalverloedering spreken. Laten we het taalverandering noemen, taalevolutie voor mijn part; onze taal is in een draaikolk terechtgekomen onder invloed van een wereld die steeds luider roept om steeds meer en snellere prikkels. Internet, reclame, de commerciële zenders en buitenlandse invloeden zijn de grote aanjagers van taalverandering.

De Romeinen beitelde hun teksten in marmer, de middeleeuwen inktten ze op perkament (dat was al minder permanent) en wij hebben van teksten zowat een wegwerpcultuur gemaakt. Met een beetje pech ligt je boek na anderhalve maand bij de ramsj, en de ontlesde *smombie*-jeugd mailt, appt en sms't erop los zonder hun geschrijf na te lezen voor verzenden en zonder de intentie het geschrevene te beschouwen als correspondentie die als schriftelijke weergave van onderlinge vriendschappen het bewaren waard is. Mijn generatie zal getuige zijn van het uitsterven van het brievenboek.

En mede vanwege de vluchtigheid die in het bovenstaande geschetst wordt, is Heel Holland spreker of toehoorder van – in mijn oren nog steeds tenenkrommende – spreektaaligheden als ‘dat is ook zo’n dingetje’ of ‘dat gaat ’m niet worden’.

Heel Holland bakt er niks van.